

פונעם גר"ח באר שפייער

1. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף ג עמוד ב-דף ד עמוד א

אמר רב יהודה: תנא שור לקרנו ומבעה לשינו, והכי קאמר: לא ראי הקרן שאין הנאה להזיקו כראי השן שיש הנאה להזיקה, ולא ראי השן שאין כוונתו להזיק כראי הקרן שכוונתו להזיק. ולא ק"י הוא! ומה שן שאין כוונתו להזיק - חייב, קרן שכוונתו להזיק - לא כ"ש! איצטריך, ס"ד אמינא מידי דהוה אעבד ואמה, עבד ואמה לאו אף על גב דכוונתן להזיק אפ"ה פטירי, ה"י לא שטא. אמר רב אשי: אטו עבד ואמה לאו טעמא רבה אית בהו! שמא יקניטנו רבו וילך וידליק גדישו של חבירו, ונמצא זה מחייב את רבו מאה מנה בכל יום!

כיצד ניתן להבין את ההווא אמינא של הגמרא שכוונתו להזיק זה קולא?

2. רש"י מסכת בבא קמא דף ד עמוד א

אפ"ה פטורין - כדאמרינן בפי החובל (לקמן /בבא קמא/ דף פז) העבד והאשה פגיעתן רעה החובל בהן חייב והן שחבלו באחרים פטורין.
תוספות מסכת בבא קמא דף ד עמוד א
 מידי דהוה אעבד ואמה - ולא כפירוש רש"י שפירש משום "תנן בהחובל (לקמן דף פז). עבד ואשה פגיעתן כו' דא"כ הי"ל למינקט עבד ואשה אלא מפרש ר"ת דנקט עבד ואמה משום דקאי אמתני' דסוף מסכת ידים וטעמא משום שמא יקניטנו רבו דבסמוך מפורש התם.
תוספות רא"ש מסכת בבא קמא דף ד עמוד א
 אעבד ואמה לפרש"י שפירש משם דתנן בהחובל וכו' קשה דהתם לא מיירי בפטור אלא העבד פטור שאין לו מה לשלם ואם נשתחרר חייב אבל מתניתין דידיה נחא דמיירי בפטור האדון

3. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף פז עמוד א

העבד והאשה פגיעתן רעה, החובל בהם - חייב, והם שחבלו באחרים - פטורין, אבל משלמין לאחר זמן; נתגרשה האשה, נשתחרר העבד - חייבין לשלם.
רש"י מסכת בבא קמא דף פז עמוד א
 עבד ואשה שחבלו באחרים פטורים - שאין להם מה לשלם.
 נתגרשה האשה ונשתחרר העבד - וקנו נכסים.
 חייבין לשלם - שהרי מתחלה הן חייבין אלא שאין להם מה לשלם שנכסי מלוג של אשה משועבדים לבעל לפירות ולירושה.

מה מקשים תוסי' והרא"ש על רש"י? איזה מילה בפשט הגמרא מסייעת לרש"י?

4. משנה מסכת ידים פרק ד משנה ז

אומרים צדוקין קובלין אנו עליכם פרושים שאתם מטהרים את הנצוק אומרים הפרושים קובלין אנו עליכם צדוקי' שאתם מטהרי' את אמת המים הבאה מבית הקבר' אומרים צדוקין קובלין אנו עליכם פרושים שאתם אומרים שורי וחמורי שהזיקו חייבין ועבדי ואמתי שהזיקו פטורין מה אם שורי וחמורי שאיני חייב בהם מצות הרי אני חייב בנוקן עבדי ואמתי שאני חייב בהן מצות אינו דין שאהא חייב בנוקן אמרו להם לא אם אמרתם בשורי וחמורי שאין בהם דעת תאמרו בעבדי ובאמתי שיש בהם דעת שאם אקניטם ילך וידליק גדישו של אחר ואהא חייב לשלם.

מדוע משתמש רב אשי בביטוי "טעמא רבה" מהו גודלו של הטעם?
 מדוע השמיט רב אשי את המילים "שאין בהם דעת" שהם לכאורה העיקר?
 מדוע הוסיף על המשנה את המילים "ונמצא מתחייב מאה מנה בכל יום"?

5. שיטה מקובצת מסכת בבא קמא דף ד עמוד א

ומהר"י פירש דהאי דקאמר ולא ק"י לא קאי אקולא וחומרא דשן וקרן אבעלים אלא אבהמה ושפיר פריך.

כיצד מבאר המהר"י את מהלך הגמרא בתחילת הסוגיא? היעזר במקורות הבאים.

6. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף יג עמוד ב

נכסים המיוחדין. למעוטי מאי? ... במתניתא תנא: פרט לנכסי הפקר. ה"ד? אילימא דנגח תורא דידן לתורא דהפקר, מאן תבע ליה? אלא דנגח תורא דהפקר לתורא דידן, ליזיל וליתיה! בשקדם וזכה בו אחר.

חידושי הגר"ח בבא קמא דף יג עמוד ב

אמר הגר"ח זצ"ל דשאני שעבוד השור, היינו השעבוד שחל על השור מכל השעבודים דעלמא, דהנה בכל השעבודים דעלמא חל מקודם חיוב אקרקפתא דגברא מדין פריעת בע"ח מצוה, וזה עושה שעבוד על הנכסים, אבל בשור תם שהזיק שמשלם מגופו חל השעבוד על השור מבלי שיחול מקודם על הבעלים חיוב. וראיה לזה מדברי הגמ' דקאמר אלא דנגח תורא דהפקר לתורא דידן, ליזיל וליתיה, בשקדם וזכה בו אחר, הרי דאי לאו גזירת הכתוב דהפקר פטור היה נוטל השור מהזוכה, אף שלא היה הוא בעלים בשעת הנגיחה ולא היה יכול לחול חיוב אקרקפתא דגברא מ"מ היה חל השעבוד על השור מבלי אמצעי מהבעלים, וא"כ גם לאחר הגילוי דקרא דהפקר פטורעד), מ"מ אופן השעבוד נשאר כמו שהיה עד עכשיו, וחל השעבוד על השור גופא.

7. מהר"ל נתיב אהבת ה' פרק א

כי החכמים יודעים בחכמתם ובקבלתם כי האדם יש בו כח תשוקה אל דבר שהוא רע מצד שיש בו רע, לא שתאמר כי התשוקה הזאת בשביל הנאתו שהוא צריך אליו רק בשביל התשוקה לדבר רע, וכך מוכח מדברי חכמים במסכת ב"ק ובכמה מקומות חשבו קרן כונתו להזיק משום יצרו הרע לא בשביל שום תאוה, כדאיתא בפרק שור שנגח ד' וה' (ב"ק מ"א, א') בשמעתא יש בנגוח מה שאין ברובע, וכח זה דבק באדם והוא נקרא יצר הרע, ואין כאן מקום לפרש דבר זה, אבל דברי חכמים ברורים לכל משכיל בתורה, וסוף סוף אם היה האדם סר מן הש"י יצר הרע שבו, נחשב כי יש לאדם הסרה מן הש"י דסוף סוף מצד בחינה זאת שיש באדם הוא היצר הרע.

8. מהר"ל - נצח ישראל פרק ז'

אמר רבי זירא אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן, אלו שמונים [אלף] קרני מלחמה שנכנסו לכרך ביתר בשעה שלכדו, והכו בה אנשים ונשים וטף, עד שהלך דמן ונפל לים הגדול...
אלו שמונים [אלף] קרני מלחמה. והבן הדברים אלו מאוד, כי כאשר היה ברכת ביתר בחוזק ובתוקף, ולפיכך דרשו חז"ל עליהם (איכה ב, ג) "גדע בחרי אף כל קרן ישראל", שהקין הוא לשון חיזוק, שנאמר (דברים לג, יז) "וקרני ראם קרניו". לכך אמר גם כן אלו שמונים [אלף] קרני מלחמה שנכנסו, שהם חזקים ותקיפים, באו לקחת חזקם של כרך ביתר, כמו שאמרנו למעלה. והקין הוא על הראש, וזה מורה על הנצח שהיו גוברים. ולכך כאשר בא לומר שהיו נכנסים לכרך ביתר להתגבר עליהם וליקח חזקם, קראם 'קרני מלחמה' ותדקדק על מספר 'שמונים' [אלף] קרני מלחמה, כי מספר שמונה הוא מסוגל לקרן דוקא, לכך אמר 'שמונים' [אלף] קרני מלחמה, כי אין חלוק בין שמונה ושמונים, רק שזה מספר כללי, וזה פרטי. שהקין מסוגל לשמונה, כי מספר שבעה הוא המספר שהוא שלם, שהרי מספר שבעה חוזר חלילה בימים ובשנים, ומזה נראה שהוא מספר שלם. והשמיני, שהוא על המספר השלם, הוא כמו הקרן שהוא על 'בעל החי, שהוא שלם, והקין עליו. לכך אמר 'שמונים' [אלף] קרני מלחמה.

9. אגרות הראי"ה - אגרת צ' עמ' ק"ד

ומה שכתבת בעניין ד' רש"י, שזכר הקב"ה לבע"ח זכות שלא קלקלו. ענין הזכות הוא היסוד מפני מה אלו ראויים לקיום ולא אחרים, ומפני שהם לא נתקלקלו בנטייתם המוסרית ע"כ הם ראויים לישיב העולם על ידם, ואין זה נוגע כלל לבחירה חפשית, כמו שיש ענין זכות אבות שאינו נוגע לבחירה. אמנם עיקר שלילת הבחירה מבע"ח לגמרי אין לה יסוד, ודאי אינם כ"כ רחבים בבחירה כהאדם, אבל יש לכל חי לפי מדת כשרונו ג"כ חלק בבחירה, וזהו יסוד השתלמותו בעתיד, עד אשר מדת כשרונו ג"כ חלק בבחירה, וזהו יסוד השתלמותו בעתיד, עד אשר "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדש" ומחקרי בע"ח שנתחדשו מראים יותר את האמת הזאת, שכבר אמרה תורה. וקדמום נביאים, בהרחבה. ודבר אלקינו יקום לעולם.

כיצד ניתן להמשיך את מהלך המשך הגמרא ע"פ כיוון זה? היעזר במקורות הבאים.

10. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף צו עמוד א

האומר לעבדו צא והשאל עם פרת, מהו? תיבעי למאן דאמר שלוחו של אדם כמותו, תיבעי למאן דאמר שלוחו של אדם אינו כמותו. תיבעי למאן דאמר שלוחו של אדם כמותו - הני מילי שלוח דבר מצוה הוא, אבל עבד דלאו בר מצוה - לא, או דלמא: אפילו למאן דאמר אין שלוחו של אדם כמותו - הני מילי שלוח, אבל עבד - יד עבד כיד רבו דמיא? - אמר ליה: מסתברא, יד עבד כיד רבו דמיא.
שיטה מקובצת מסכת בבא מציעא דף צו עמוד א
וזה לשון הרשב"א, והראב"ד תירץ דשאני הכא משום שליתיה בתורת שאלה כלל דאיהו לית ליה ממונא לאושולי ואי שאל איהו נמי לא מחייב בתשלומין וכיון דליתיה בהנך מצות לא הוי שליח כדאמרין לגבי גט דלא הוי שליח לפי שאינו בתורת גיטין וקידושין. עד כאן. ואינו מחזור בעיני דעבד ודאי בתורת שאלה איתיה ואי שאל חייב בתשלומין אלא דהשתא לית ליה וכדאמרין בפרק קמא דמכלתין גמרא ראה את המציאה ונפל לו עליה אמר רבינא היכא אמרין אין שליח לדבר עבירה היכא דשליח בר חיובא הוא אבל חצר דלאו בר חיובא הוא מחייב שולחו ואקשינן אלא מעתה האומר לאשה ולעבד צאו גבנו לי דלאו בר חיובא נינהו הכי נמי דליתחייב שולחן ופריק אש ועבד בני חיובא נינהו והשתא מיהא לית להו לשלומי דתן נתגרשה האשה ונשתחרר העבד חייבים לשלם ואינו דומה לגט וקידושין דאינו בני הכי כלל.

11. חזון איש מסכת בבא קמא סימן ב'

והיה רוצה לקבוע שכונתו להזיק גורם פטור ודחי דבעל בחירה שאני והא דאמר שמא יקניטנו כו' זהו הפלגת דברים שאי אפשר לחייב אחרים על נזקי בעל בחירה, וכן הוא בר"מ פ"א מה' גניבה ה"ט ומדכתבו הר"מ לענין גניבה, שמעיין דטעם הנאמר בגמ' הוא אפי' לענין גניבה.

12. רמב"ם הלכות גניבה פרק א הלכה ט

העבד שגנב פטור מן הכפל ובעליו פטורין שאין אדם חייב על נזקי עבדיו אף על פי שהן ממונו מפני שיש בהן דעת ואינו יכול לשמרן שאם יקניטנו רבו וילך וידליק גדיש באלף דינר וכיוצא בזה משאר נזקים, נשתחרר העבד חייב לשלם את הכפל.

13. פתיחת הרמב"ם לספר קניין

"ראשית חכמה קנה חכמה ובכל קנייך קנה בינה".